

DOSSIER ELS MONESTIRS DE L'ALT EMPORDÀ

Els molins dels monestirs empordanesos a la primera meitat del segle XIV

Per Josep Maria Gironella i Granés^(*)

Resum

Els monestirs empordanesos disposaren, al llarg de l'edat mitjana, de diversos drets de propietat o d'ús sobre un nombre important dels molins de la seva zona d'influència. En el següent article veurem quines eren les instal·lacions d'alguns d'aquests cenobis a la primera meitat del segle XIV, així com els principals aspectes de la seva localització, característiques i explotació.

Les dades per a la redacció d'aquest article han estat extretes del treball La mòlta de cereals i el batanatge de teixits al comtat d'Empúries a finals del segle XIII i primera meitat del XIV, projecte de tesi doctoral del mateix autor.

Paraules clau

Molins, molinèria, comtat d'Empúries, Santa Maria de Roses, Santa Maria de Vilabertran, Sant Miquel de Fluvià, Sant Pere de Rodes, Sant Quirze de Colera

Abstract

Throughout the middle ages, monasteries in the Empordà county held different rights of property or usage over an important number of mills in their area of influence. In this article we expose installations of some of these monastic cells in the first half of the fourteenth century as well as the principal aspects of their localisation, features and exploitation.

The data for the present article were used originally in the chapter "Cereal milling and textile fulling in the County of Empúries at the end of the thirteenth and the first half of the fourteenth centuries", from the Ph.D. thesis by the same author.

Keywords

Mills, milling, County of Empúries, monasteries of Santa Maria de Roses, Santa Maria de Vilabertran, Sant Miquel de Fluvià, Sant Pere de Rodes and Sant Quirze de Colera

Recepció: 15/06/2012 • Acceptació: 04/09/2012.

* Doctorand en Història. Universitat de Barcelona.

DOI: 10.2436/20.8010.01.105

Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos, volum 43 (2012)
Josep Maria Gironella i Granés

A l'edat mitjana, com a conseqüència del creixement de la població i de la consolidació d'unes pautes alimentàries basades en el consum de pa, al comtat d'Empúries va augmentar considerablement el nombre de molins destinats a la mòlta de cereals. Les diverses instal·lacions, que incorporaven de manera habitual aparells hidràulics, es localitzaren en primer lloc a les ribes dels rius i les rieres, però cada vegada més en canalitzacions fetes per la mà de l'home. Els molins van esdevenir un punt de pas obligat, de manera més o menys directa, per al conjunt de la població i, per tant, generaven uns beneficis importants. Probablement per aquests motius, la seva tinença va tendir a concentrar-se —especialment a partir de la feudalització de la societat— en mans dels estaments més privilegiats, i uns dels propietaris més destacats foren les institucions religioses, bé pel fet de disposar d'importants atribucions jurisdiccionals en àmplies zones —i així doncs del monopoli de la seva construcció— o bé per concessions reials, comtals o d'altres senyors.

Com veiem en el mapa (Fig. 1), els monestirs empordanesos disposaren d'un nombre molt important de molins. És clar que les instal·lacions documentades tan sols són una part de les existents llavors, però suposem que el percentatge de molins pertinents als cenobis no devia distar gaire d'aquestes dades. En aquest sentit, creiem haver documentat només tots els molins situats a les immediacions de les viles de Peralada i Castelló; a les zones muntanyoses i més apartades d'aquestes dues poblacions, en canvi, el nombre de molins fou, sens dubte, molt més alt del que ens indica la figura.⁽¹⁾

En tot cas, fou el monestir de Sant Pere de Rodes —que gaudia de notables atribucions en matèria jurisdiccional i de grans dominis territorials arreu del comtat— el que comptà amb més instal·lacions, especialment al seu entorn més immediat: a la Selva, la Vall i Santa Creu (l'anomenada Muntanya de Sant Pere), d'una banda; i també a Llançà, Vilajuïga, Canelles, Boïga i Marzà, de l'altra. En aquests llocs, els molins molt probablement molien de manera estacional —atesa la mancança de recursos hídrics— i tenien un volum de producció inferior que els de la plana, però podien ser bastants més del que ens indica el mapa anterior. Sembla que el monestir

1. El nombre de molins de les zones més rurals i de muntanya podia ser, al contrari del que sembla indicar el mapa anterior, prou notable. Prenem d'exemple el que ens diu Elvis Mallorquí amb relació a la zona de les Gavarres tot just al sud del comtat d'Empúries. L'autor hi documenta l'existència, a principis del segle XIV, de més d'una vintena de molins als termes de Sant Sadurn i Cruïlles. D'altra banda, en el seu estudi sobre alguns dels masos empordanesos de l'extrem nord-occidental de l'actual comarca de l'Alt Empordà, entre els segles XI i XIII, Lluís To ens diu que molts d'ells tenien molins.

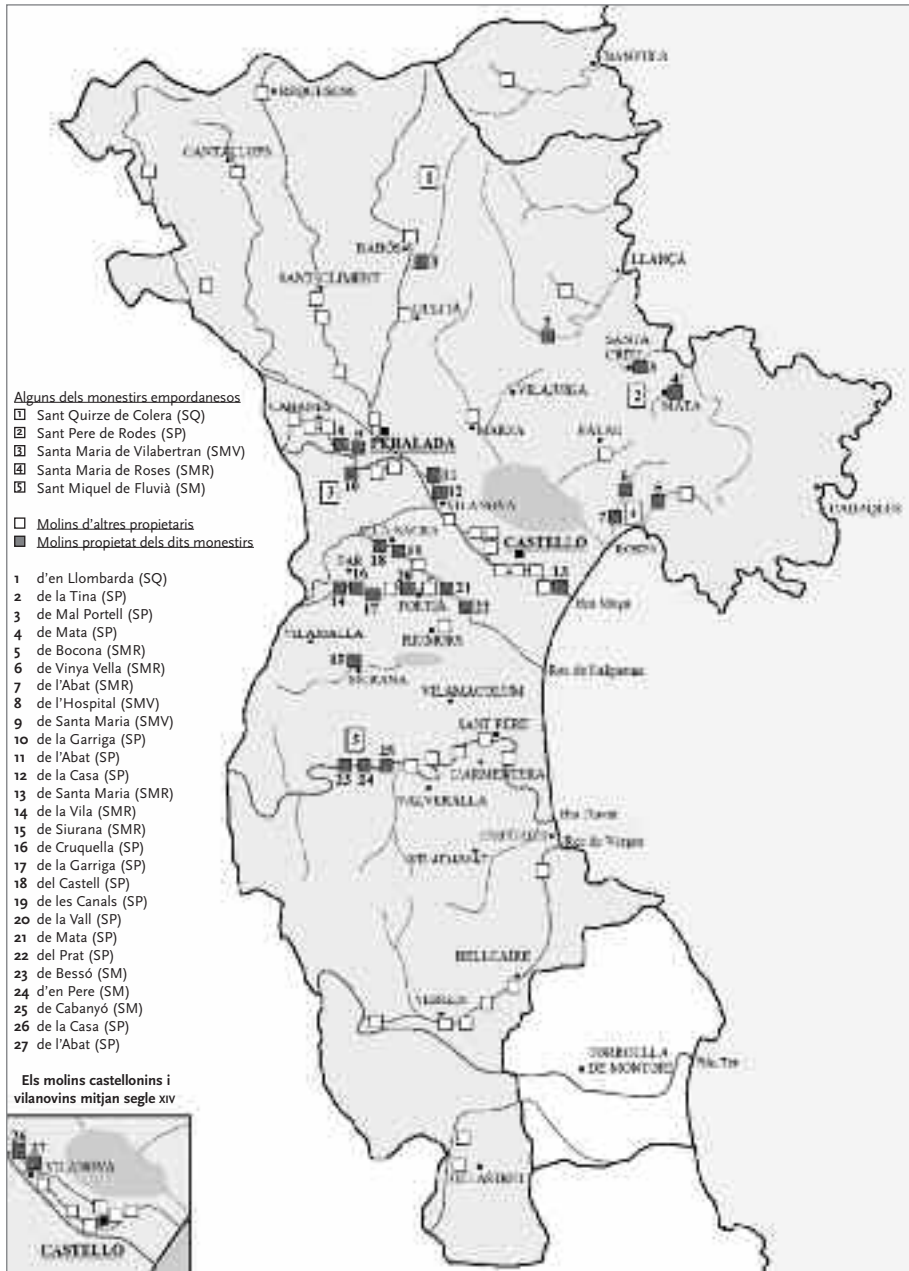

Figura 1. La molineria al comtat d'Empúries a la primera meitat del segle XIV.

va optar per establir-los a canvi de censos anuals, en ocasions juntament amb un mas o d'altres béns immobles que permetien als moliners complementar els seus ingressos amb el treball de la terra o la possessió d'un petit ramat.⁽²⁾

Les instal·lacions més importants de Sant Pere, però, es trobaven situades sens dubte a la plana: els molins de Croquella, al Far; del Castell i de les Canals, a Vila-sacra; de la Vall, de Mata i del Prat, a Fortià, i de l'Abat i de la Casa, a Vilanova. I a més d'aquests, el monestir posseïa encara alguns drets sobre d'altres molins d'aquesta zona, tot i que hem vist que va tenir problemes per tal de delimitar-los.⁽³⁾ Finalment, sabem també que els Rocabertí havien posseït un molí a les ribes de la Muga, entre Peralada i Vilabertran, en feu pel mateix cenobi, però a les darreries del segle XIII ja no era operatiu, i poc després ni tan sols se'n tenien rastres.⁽⁴⁾

No cal dir que el volum de producció d'aquests molins de la plana era més elevat que el dels molins de muntanya. El monestir en cedia habitualment la gestió per períodes curts de temps en subhasta pública al millor postor, i rendien uns beneficis importants.⁽⁵⁾ El fet d'estar situats prop de la vila comtal feia que fossin utilitzats i, fins i tot, gestionats pels castellanins en moltes ocasions. Podríem citar un gran nombre de casos que demostren aquesta

2. En alguns casos, de fet, és probable que els molins fossin propietat de diversos masos de la zona, com sembla que fou habitual en molts indrets de la Catalunya Vella, en ocasions en règim de parceria.
3. Un dels exemples més representatius en aquest sentit és el molí de la Garriga, al Far. Els seus propietaris pagaven al cenobi un cens de vuit mitgeres d'ordi, però no queda del tot clar quin era el tipus de la tinença del molí. L'any 1335, Pere Fluvià, que havia adquirit de la dona del notari castellaní Ramon Bou la meitat de la instal·lació "*pro libero et franco alodio*", denunciava la venedora, ja que l'abat de Sant Pere assegurava que el molí venut es tenia "*ad feudum*" pel cenobi i, per tant, li demanava el foriscapi de l'operació. No sabem com es va resoldre el conflicte, però sí que aquest no era l'únic molí situat al Far que pagava un cens anual de vuit mitgeres d'ordi; aquest també era el cas del molí de la Vila, propietat des de les darreries del segle XIII dels Vilamalla. Una situació semblant la trobem en un molí a Vila-robau propietat –domini directe– del monestir de Sant Miquel de Fluvià. El 1308 l'abat i Ramon Pere acudien a l'arbitratge del jurisperit castellaní Ponç Franc per resoldre una qüestió sobre la seva propietat. L'abat deia que Ramon era home propi del monestir, batlle d'aquest a Saus, i tenia el molí en emfiteusi ("*iure emphiteotico*"), mentre que Ramon negava aquesta darrera part i deia que el document referent a la propietat del molí era "*confusum et non intelligibile*". El jurisperit va determinar que el molí es devia tenir sota domini del monestir, desestimant així les al·legacions de Ramon, però veiem com uns anys més tard (1326) Ramon Pere insistia en la tinença en franc alou ("*pro alodio franco*") de la instal·lació.
4. L'any 1319, el vescomte feia jurament de fidelitat a l'abat per diversos feus, entre ells el "*molinum de Garrigua*". Tanmateix, creiem que el molí ja no existia aquell any, en primer lloc per falta de referències. A més, la paraula *molinum* estava en desús en el període estudiat, en què s'usava *molendinum* o, en poques ocasions, *molandinum*. Dins del mateix volum, a més, hi trobem un full –amb una lletra més tardana, que sembla de la segona meitat del mateix segle– en què el vescomte es negava a fer reconeixement de fidelitat a l'abat per alguns feus del cenobi, ja que no sabia "les dites coses feudals reconegudes per sos predecessors en la dita carta e en les dites altres coses semblants a la damont un són, ni ell no les ha, ni les ten, ni les sap, ni les troba".
5. Alguns dels molins foren establerts, però a canvi d'uns censos considerats alts.

realitat, però ens semblen prou significatius dos exemples de mitjan segle XIV. En primer lloc, veiem que l'any 1339 dotze pareires castellanins es comprometien a dur els seus teixits i els d'altres pareires ("*pannos nostros et alienos*") al molí de Mata, a Fortià, a canvi que els hi batanessin pel preu habitual a Castelló. La vila comtal disposava de molí bataner des de les darreries del 1332, aproximadament, però els pareires castellanins havien utilitzat fins aleshores els molins de la rodalia per batanar-hi els seus teixits, i sembla que continuaren fent-ho. De fet, un altre molí fortianenc, el del Prat, havia estat arrendat aquell mateix any (1339) per quatre pareires de la vila comtal. El segon exemple ens parla de la mòlta de cereals provinents de Castelló en un altre dels molins de Fortià. L'any 1342, dos flequers castellanins es van comprometre a dur durant el període d'un any tot el blat que necessitessin per fer farina al molí de la Pera. El moliner recolliria el blat de la casa dels flequers i els tornaria la farina pel preu d'una vintena part del gra i dos diners per cada sac tramès. La vintena era una rebaixa del que podem considerar la taxa habitual (una setzena), i per tant els flequers es beneficiaven de moldre els seus grans en el molí de la rodalia que els feia un petit descompte a canvi d'assegurar-se un cert volum de producció.

De la mateixa manera que Sant Pere de Rodes, els altres monestirs empordanesos foren propietaris també d'un nombre important de molins. Les dades de què disposem són poques per determinar amb detall la realitat arreu del comtat, però sembla que almenys a la fi del segle XIII i primera meitat del XIV els cenobis procediren a l'establiment emfitèutic de les instal·lacions situades en zones muntanyoses o menys poblades i gestionaren més o menys directament els molins situats prop dels nuclis de poblament més important, els quals generaven uns beneficis realment importants.⁽⁶⁾

Un altre monestir amb un nombre ben elevat de molins dins del comtat era el de Santa Maria de Roses. En primer lloc, el cenobi disposava de diversos drets sobre algunes de les instal·lacions de la parròquia de Roses:

6. En menor mesura, també els monestirs de Sant Miquel de Fluvià, Santa Maria de Vilabertran i Sant Quirze de Colera disposaven de drets sobre alguns dels molins del comtat, especialment a les seves àrees d'influència: els dos primers a les ribes del Fluvià i la Muga, respectivament, i el darrer en les rieres més properes. Cal dir, però, que els molins eren més. El monestir de Santa Maria de Vilabertran, per exemple, posseïa a principis del segle XIV dos molins en franc alou a les ribes de la Muga en el terme del castell de Cabanes. A la meitat del segle XII i a principis del segle XIII, el cenobi havia posseït diversos drets en alguns molins de la zona: molí d'Aranyó, a Rabós; de Boïga, a Boadella; de les Corts i de Berà, a Molins, i fins i tot en un molí de Sant Privat d'en Bas. Tanmateix no sabem si aquests molins existien en el període del nostre estudi ni tampoc si el cenobi conservà els seus drets. Lluís To ens assabenta que entre els segles XI i XIII un bon nombre dels masos que el monestir de Vilabertran tenia a la part nord-oest de l'actual comarca de l'Alt Empordà tenien drets en determinats molins.

el domini directe i útil d'un molí prop de la vila, d'una banda, i el domini directe d'altres petits molins de la part més muntanyosa del terme, sovint associats a la tinença d'una masada, com els molins de Bocona i de la Vinya Vella, de l'altra. En aquest darrer cas, en compartia el domini amb els senyors del castell de la Garriga i els Salzeda. El monestir fou propietari també de molins a les poblacions de Castelló, el Far, Siurana i Bàscara.

Encara amb relació a aquest mateix monestir, però, el que ens interessa especialment és que el seu molí de Roses disposava molt probablement d'almenys un aparell eòlic a més dels ginys hidràulics. La documentació no s'hi refereix explícitament, però això és el que deduïm d'una de les clàusules del seu arrendament en la qual l'abat es comprometia a fer esmena a l'arrendatari en cas que les seves instal·lacions fossin danyades per una forta ventada o pedregada ("*tempestate ventus et grandinis*"). La construcció d'un molí d'aquest tipus responia a la irregularitat de les rieres de la zona, el poc cabal de les quals provocava de ben segur que en períodes de sequera no pogués disposar dels seus aparells hidràulics. El molí o aparell de vent, doncs, podia pal·liar aquests problemes en part.

En tot cas, el monestir de Santa Maria disposava també d'un molí a les ribes de la Muga al pas del riu per la vila comtal, en el qual es molia una part dels cereals dels rosincs quan els molins del seu terme no podien fer-ho. Sabem que els animals de tragí del molí castellaní del cenobi eren francs de la barra del camí de Roses, és a dir, no havien de pagar per utilitzar el camí que duia de Castelló a Roses. En aquest mateix sentit, hem d'interpretar la tinença per part del monestir de Sant Pere de Rodes i dels senyors de Pau i de Palau de tres molins al darrer tram de la Muga, ja que és probable que una part de la farina consumida en aquestes poblacions –i en d'altres del seu entorn– fos produïda en aquestes instal·lacions, especialment quan les rieres de muntanya no duïen prou aigua per accionar els ginys dels molins que hi eren instal·lats.

LA LOCALITZACIÓ I LES CARACTERÍSTIQUES DE LES INSTAL·LACIONS

Tal com hem vist en el mapa anterior, els molins empordanesos se situaven tant a les ribes dels rius i les rieres com en conduccions fetes per la mà de l'home. En aquest darrer cas, a la meitat nord del comtat, les infraestructures més importants eren el rec de Cabanes i els recs dels molins comtals castellanins, en tots els casos derivats de la Muga, i el rec anomenat de l'Àlguema, que discorria per les parròquies del Far i Fortià abans de

desembocar al mar dins del terme de la vila comtal. Pel seu nom podem deduir que una part important del seu cabal procedia de la riera Àlguema, que desemboca actualment al Manol. En època medieval, però, la riera era canalitzada en direcció a Fortià i sembla que prenia aigües del mateix Manol.⁽⁷⁾

Pel que fa als molins de les ribes dels rius, sembla que cadascun d'ells comptava amb una resclosa i una petita canalització que els permetia disposar de l'aigua necessària per accionar els seus aparells i apartar-se uns metres del llit dels rius. Avui en dia ens pot estranyar l'aglomeració de molins i rescloses al darrer tram del riu Muga i Fluvià, però aquesta era la realitat, en prou ocasions problemàtica. Amb relació al molí de Cabanyó (domini directe del monestir de Sant Miquel de Fluvià), per exemple, sabem que a principis del segle XIV va haver de ser desmantellat i construït de nou riu amunt pel fet que la nova construcció d'un molí comtal a Valveralla i, especialment, l'alçada de la seva resclosa n'impossibilitaven el correcte funcionament ("remoure lo dit molín e construhir de nou en altre loch més amont"). Uns anys més tard ens trobem amb una realitat semblant a la vila comtal que implicava els molins de la Coromina, de l'Hospital i d'en Mercadal, els tres molins anteriors al molí del monestir castelloní de Santa Maria de Roses. El motiu del conflicte sembla que va ser que la propietària (Agnès Llosa) o els gestors del molí d'en Mercadal no van respectar un pregon de la Cort comtal al respecte de l'alçada de les rescloses, per la qual cosa el molí de l'Hospital no podia moldre amb suficiència. El document que ens assabenta dels fets és ben explícit: els aparells del molí de l'Hospital "*non potuerunt molere nec aliquod lucrum facere, ex eo que molendinum domine Lause ingurgitat dictum molendinum dicti Hospitalis*". Per poder moldre, el moliner del molí de l'Hospital va augmentar l'alçada de la seva resclosa ("*posuit aliquos trocellos super resclausa dicti molendini ad hoc posset molere ut solebat*"), però això fou denunciat pel moliner del molí de la Coromina, que sembla que es veia perjudicat.

Pel que fa a les característiques de les instal·lacions, pensem en uns edificis –de manera general– més aviat senzills, potser d'una o dues estances: la sala de les moles i alguna habitació per als moliners o per als animals de treball. És possible que els treballadors passessin algunes nits als molins, però en cap cas amb les seves famílies. Per exemple, quan el desembre de

7. Els molins de Castelló i Vilanova de la Muga es trobaven situats fins a la fi del primer terç del segle XIV a les ribes de la Muga. En canvi, entre els anys 1331 i 1336, el comte Pere I els féu desmantellar i va construir dues grans sèquies derivades de la Muga on es construïren els nous molins d'aquestes dues poblacions, la majoria d'ells de titularitat comtal.

l'any 1302 el moliner castellaní Berenguer d'en Llobet fou contractat per treballar al molí del Prat, a Fortià, es registrava que fins Nadal hi hauria de dormir cada nit, però des de llavors –i fins la festa de Pasqua, quan acabava el contracte– tan sols “*ad consuetudinem aliorum moneriorum huius ripparie*”, això és, segons estaven habituats els moliners dels molins de la zona de Fortià i el Far.⁽⁸⁾ És prou evident que Berenguer era un moliner amb experiència i que després de Nadal tan sols residiria al molí alguns dies. De fet, el mateix Berenguer d'en Llobet disposava d'una casa a Castelló, al puig Mercadal, al costat de les cases dels també moliners Pere Deuslosal i Guillem Miró.

Un altre exemple és aquest darrer moliner, Guillem Miró. Oriünd de Santa Maria de l'Om, el 1296 era contractat per treballar durant un any de moliner al molí del Prat. El seu salari, més aviat modest (24 mitgeres d'ordi i 12 sous per comprar roba), ens indica clarament la seva joventut, i per tant podria ser que hagués de residir prou dies al molí. Gairebé una dècada més tard, en canvi, Guillem feia un gran pas en la seva carrera professional en ser establert pel termini de quatre anys en el càrrec de moliner del molí castellaní del monestir de Santa Maria de Roses. El fet que hagués hagut d'entregar una fiança de 600 sous melgoresos abans de rebre la feina de mans de l'abat ens indica que Guillem ja disposava aleshores d'un cert capital o d'avaladors, però fou especialment a partir d'aquest moment quan, en certa mesura, assentà les bases de la seva futura prosperitat econòmica. Posteriorment, Guillem rebia vitalíciament el càrrec de moliner i d'administrador del mateix molí i participava encara –molt probablement com a inversor– en l'arrendament d'algun dels diversos molins castellanins de les ribes de la Muga. Ben assentat a la vila comtal, Guillem hi havia adquirit diverses propietats immobles, entre elles l'esmentada casa del puig Mercadal.

Pel que fa als aparells, sembla que a la majoria d'instal·lacions n'hi havia dos. Tot i que són diversos els treballs que defensen l'existència arreu de les terres catalanes de ginyes de roda horitzontal amb el supòsit de la seva instal·lació menys costosa i la millor adaptabilitat a les zones amb menys

8. El 2 de desembre de 1302, el moliner castellaní Berenguer d'en Llobet s'afermà a Bernat Joli, pareire, per fer de moliner fins a la festa de Pasqua en el molí fariner i draper del Prat, a Fortià. Berenguer prometia ser lleial a la gent que molgués i arreglés panys, de dia i de nit, i “*quod iaceam ibi assidue tam in diebus festivus quam non festivis hinc ad festum proximum nunc venturum Nativitatis Domini, et de inde ad consuetudinem aliorum moneriorum huius ripparie*”: vegeu AHG, Ca 22, 2 de desembre de 1302. El salari era de dues mitgeres i mitja de farina d'ordi a la setmana, que és un salari prou bo, que correspon a un moliner amb certa experiència. Uns 75 quilograms de farina. Prenent un valor aproximat de 2 sous per a les mitgeres d'ordi, Berenguer d'en Llobet hauria estat remunerat, en cas d'haver exercit per un any, amb uns 250 sous melgoresos.

recursos hídrics, un bon nombre dels molins empordanesos –almenys els de la zona de la plana– comptaven amb aparells de roda vertical. Si més no, sabem que una part dels elements dels ginys d'aquests darrers eren les rodes i els rodants, i que ambdós elements també eren part integrant de les sínies de les salines castellanines, on en cadascuna d'elles hi havia una roda (“*rota maiori*”) i un rodant (“*rodesen*” o “*lo roden*”), entre d'altres elements. És clar que, si en les sínies la roda era accionada pel moviment del rodant, als molins passava a l'inversa. A les zones més muntanyoses amb pocs recursos hídrics del comtat, en canvi, els molins de roda o rodet horitzontal devien ser els predominants.

Finalment, els darrers elements a tenir en compte amb relació als molins fariners eren les moles. Les dades sobre la seva procedència es limiten pràcticament a les diverses adquisicions per als casals de molins fariners comtals castellanins construïts a la fi del primer terç del segle XIV, però aquestes evidencien l'existència d'un importantíssim centre de producció regional: les poblacions veïnes de Peratallada i Canapost. Tot i que les dotze primeres d'aquestes instal·lacions molineres castellanines foren enviades des de la pedrera de Montjuïc (Barcelona), la qual exportava arreu de les terres catalanes, la resta de moles que hi foren trameses provenien d'aquestes dues viles empordaneses. No podem descartar l'existència d'altres petites moleres ni la importació des d'algun altre centre regional important, com el Voló (Rosselló), però la producció de Peratallada i Canapost sembla que fou realment important, i en seguim la pista fins a alguns nuclis del vescomtat de Rocabertí.

LA GESTIÓ DE LES INSTAL·LACIONS

Pel que fa a la gestió de les instal·lacions, hem de diferenciar en primer lloc els molins establerts en emfiteusi dels molins en els quals un mateix propietari conservava els dos nivells de propietat: domini directe i domini útil. Com hem dit anteriorment, els primers es correspondrien sobretot amb les instal·lacions de les zones menys habitades, mentre que els segons serien els molins més propers als nuclis de poblament més important, en el cas del comtat empordanès les viles de Castelló i Peralada.

En aquest sentit, els molins dels quals disposem de més dades són els que es trobaven situats al darrer tram de la Muga, als termes de la vila comtal i de Vilanova, fins a les darreries del primer terç del segle XIV, quan el comte Pere I els féu desmantellar amb motiu de la construcció dels nous casals de

molins comtals castellanins (tres de fariners i un de draper) i les dues sèquies que els abastien d'aigua. De les onze instal·lacions situades a les ribes del riu, dos eren propietat de Sant Pere de Rodes (els molins vilanovins de l'Abat i de la Casa) i un de Santa Maria de Roses (el molí castellaní de Santa Maria).⁽⁹⁾

A banda del molí de la Casa, que el monestir de Sant Pere tenia establert a un dels llinatges més importants de la zona, la família dels Trilla, els molins de l'Abat i de Santa Maria eren gestionats de manera més o menys directa pels dos cenobis, i poc abans del seu desmantellament generaven uns beneficis anuals propers als 1.500 sous melgoresos.⁽¹⁰⁾ La seva explotació, a la fi del segle XIII i al primer terç del XIV, solia ser cedida –com era habitual als molins de la plana– en subhasta pública al major oferent per períodes curts de temps, generalment un o dos anys. El paper dels arrendataris, però, es limitava prou sovint a la gestió i control dels beneficis, ja que un altre tipus de contractes eren els que possibilitaven la posada en funcionament de les instal·lacions: els contractes de molineria, besolfa i mestratge, els quals representaven l'obligació als seus establerts de garantir, respectivament, els serveis d'un moliner, d'un besolfer (potser era el traginer) i d'un mestre o encarregat del manteniment. Així doncs, en els molins hi coincidien o, més ben dit, hi treballaven diverses persones de manera habitual. Tanmateix, la realitat era més complexa, i en ocasions també eren els mateixos moliners els que arrendaven l'explotació d'alguns dels molins.

9. El priorat de Sant Tomàs de Fluvià posseïa el domini directe dels molins de la Coromina i d'en Mercadal, a Castelló.

10. Els dos molins vilanovins de Sant Pere de Rodes foren reedificats sobre la sèquia dels molins fariners comtals de Castelló l'any 1331.